

GLOBALLASHUV JARAYONIDA YOSHLAR MUAMMOSI VA UNING MOHIYATI

Dushanova Feruza Mamatkulovna

*Samarqand Davlat Chet tillar Instituti Qo‘shma Ta’lim Dasturlari kafedrası
o‘qituvchisi*

Globallashuvning ba'zi xususiyatlari qadimgi davrda allaqachon namoyon bo'lgan. Xususan, Rim imperiyasi birinchi davlatlardan biri edi O'rta yer dengizi ustidan o'z gegemonligini ta'minlash, barcha turdagi madaniyatlarning chuqur aralashib ketishiga va bu mintaqada mintaqalararo mehnat taqsimotining paydo bo'lishiga olib keldi. Globallashuv bozor (kapitalistik) munosabatlarining rivojlanishi bilan birga 12-13-asrlarda ham sodir bo'ldi. G'arbiy Evropada Evropa savdosining tez o'sishi kuzatildi va "Yevropa jahon xo'jaligi"ning shakllanishi (I. Vallershteyn ta'rifi bo'yicha). Muayyan pasayishdan keyin 14–15-asrlarda bu jarayon 16–17-asrlarda davom etgan. Bular da asrlar davomida Evropada barqaror iqtisodiy o'sish birlashtirildi navigatsiya va geografik kashfiyotlardagi muvaffaqiyatlar bilan. Natijada portugal va ispan savdogarlari tarqaldi butun dunyo bo'ylab Amerikani mustamlaka qila boshladi. 17-asrda Osiyoning ko'plab mamlakatlari bilan savdo qiluvchi Gollandiya Ost-Hind kompaniyasi birinchi chinakam transmilliy kompaniya bo'ldi. kompaniya. 19-asrda jadal sanoatlashtirish o'sishiga olib keldi Yevropa davlatlari, ularning mustamlakalari va Qo'shma Shtatlar o'rtasidagi savdo va sarmoya. 20-asrning birinchi o'n yilliklarida globallashuv jarayonlari davom etdi, bu hatto Birinchi Jahon Urush to'xtata olmadi. Umuman olganda, 1815-1914 yillar oralig'ida Yevropa davlatlarining yalpi eksporti hajmi qariyb 40 barobar oshdi. Ikkinchi jahon urushidan keyin globallashuv tez sur'atlar bilan qayta boshlandi. Bunga texnologiyani takomillashtirish yordam berdi, bu esa olib keldi tez dengiz, temir yo'l va havo qatnovi, shuningdek, xalqaro telefon aloqalarining mavjudligi [1]. Biroq, dunyoning dushman lagerlarga bo'linishi va ular o'rtasidagi sovuq urush davrida globallashuv sezilarli darajada sekinlashdi. O'sha paytda amaliy ahamiyati va imkoniyati globallashuvni qo'llash edi. Keyinchalik Garvard universiteti professori Jozef Nay konferentsiyada so'zlagan Hokimiyatni o'rnatish uchun "yumshoq kuch" dan foydalanish g'oyasi miloddan avvalgi 7-6 asrlarda yashagan Lao Tzu kabi qadimgi Xitoy faylasuflariga borib taqaladi. Uning: “Dunyoda suvdan kuchsizroq va mayinroq narsa yo‘q, lekin u eng qattiq jismni yo‘q qila oladi” degan so‘zlari bilan mashhur. “Yumshoq kuch” tushunchalaridan biri “madaniy-mafkuraviy gegemoniya” tushunchasi bo‘lib, uni 1930-yillarda italyan faylasufi Antonio Gramshi o‘zining “Qamoqxona daftarlari” asarida ishlab chiqqan. U G'arbiy Yevropa va Amerika neokonservativ doiralarida keng qo'llanilgan. Ushbu usulning amaliy qo'llanilishi uning samaradorligini isbotladi, buni 1953 yil GDRda sodir bo'lgan voqealarda yaqqol ko'rish mumkin. 1953 yil 17 iyunda GDRda sodir bo'lgan voqealar 1953 yil iyun oyida Sharqiy Berlinda ishchilarning iqtisodiy norozilik namoyishlari bo'lib, butun mamlakat bo'ylab GDR pro-sovet hukumatiga qarshi siyosiy ish tashlashga aylandi. Globallashuv jamiyat hayotida muhim o'rin tutadi. Ko'pgina tadqiqotchilar va siyosatchilar dastlab buni G'arbning hamma narsasi: rivojlanish modellari, turmush tarzi, eng ilg'or deb tan olingan qadriyatlar, dunyoning turli mamlakatlarida hayotning barcha

sohalariga kirib borishining ijobiy jarayoni sifatida qarashdi. Bu jarayon mamlakatlar oʻrtasidagi aloqalar va oʻzaro bogʻliqlikni mustahkamlashga xizmat qiladi, deb hisoblar edi. Zamonaviy jamiyatda muammo Yoshlarning sotsializatsiyasi ayniqsa keskin boʻlib, bu uning sub'ektivligining o'tish xususiyati, ijtimoiy va madaniy pozitsiyalarning ma'lum bir chekkaligi va ijtimoiy munosabatlarning noaniqligi bilan belgilanadi identifikatsiyalar. Bundan tashqari, san'at, elementlardan biri sifatida Madaniyat psixo-emotsional sohaga katta ta'siri tufayli ijtimoiylashuv jarayonida alohida rol o'ynaydi. Ko'p sonli ilmiy ishlarni o'rganish bunga imkon beradi globallashuvning o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida olimlar o'rtasida haligacha aniqlik yo'qligini aytish. Globallashuvning sotsiologik va siyosiy tadqiqotlari tashabbuskorlari K.Popper, F.Fukuyama, Z.Bjezinski, J.Soros va boshqalar. Zamonaviy davrda bu masala ko'plab mahalliy va xorijiy tomonidan ko'rib chiqiladi olimlar, I. Vallershteyn, E. Giddens va boshqalar. Rus yoshlari orasida globallashuv jarayonlarining ta'siri lingvistik va ijtimoiy shakllanishida namoyon bo'ladi, ilmiy-texnika yutuqlariga asoslangan madaniy stereotiplardagi chuqur o'zgarishlarning natijasi bo'lgan identifikatsiya, madaniyatlararo muloqot istiqbollari va ijtimoiy innovatsiyalar. Rossiyadagi o'zgarish jarayonlari bilan bog'liq bo'lgan globallashuv (iqtisodiy, siyosiy, madaniy) ta'siri ostida jamoat hayotida ham jamoaviy, ham individual madaniy siljish sodir bo'lmoqda. daraja, bu qiymat munosabatlarining o'zgarishini belgilaydi odamlar, ayniqsa, yoshlar. Shunday qilib, ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar ba'zi muhim jihatlarning o'zgarishini aniqlangan ommaviy madaniyat, xususan, ommaviy san'at alohida rol o'ynagan holda, ijtimoiy tajribani o'zlashtirish sifatida ijtimoiylashuv. Globallashuv qarama-qarshi jarayon bo'lib, ijobiy va salbiy oqibatlar bilan tavsiflanadi. T.Fridmanning fikricha, globallashuvning ijobiy oqibatlari qatoriga aholi jon boshiga oʻrtacha yalpi ichki mahsulotning oʻsishida namoyon boʻladigan koʻplab ijtimoiy qatlamlarning turmush darajasi va daromadlarining oʻsishi, inson faoliyatining barcha jabhalarida ijodiy faoliyat uchun noodatiy keng imkoniyatlar paydo boʻlishi kiradi. Globallashuvning salbiy oqibatlariga, birinchi navbatda, turli ijtimoiy qatlamlarning moddiy farovonligining notekis o'sishi va hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikning sezilarli darajada oshishi kiradi. Qashshoqlikning o'sishi G'arb mamlakatlari boyligining umumiy o'sishi fonida rivojlanayotgan globallashuv jarayonlarining oqibatlaridan biridir. Nemis sotsiologi U.Bek ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda Yelda 20 million ishsiz, 50 million kambag'al va 5 million uysiz yashaydi [2, b. 17]. Globallashuv ta'sirida insonlar taqdiriga ta'sir etuvchi jarayonlar va hodisalar ustidan shaxslarning nazorati keskin pasaymoqda. Inson o'ziga bog'liq bo'lmagan jarayonlar kuchiga qarshi amalda himoyasiz bo'lib qoladi va jamiyat taraqqiyoti oldindan aytib bo'lmaydigan, o'z-o'zidan xarakter kasb etadi. Bunday sharoitda undan voz kechish istagi paydo bo'ladi uzoq muddatli rejalarni qurish va bugungi kun uchun yashash, zudlik bilan natijalarni olish, bu esa ta'sir qilishi mumkin emas sotsializatsiya jarayoni, chunki u butunni qayta ko'rib chiqishga olib keladi qadriyatlar tizimi. Yoshlar ushbu tendentsiyani birinchilardan bo'lib qabul qildilar: "Bu erda va hozir yashang", "Hammasini oling hayot » - yosh avlodning mashhur shiorlari. Globallashuv yosh avlod qadriyatlarining o'zgarishiga turli darajada ta'sir qiladi. Shunga qaramay, u targ'ib qiladi shakllantirish jarayoniga yoshlarni faol jalb etish jahon tizimi va o'zgarishida muhim rol o'ynaydi.

Globallashuv so'zining lug'aviy ma'nosi xalqaro integratsiya, ya'ni butun dunyo aholisining bir ijtimoiy tizim ostida birlashishi, vazifalarni bajarish jarayonidir. Internet globallashuv davrida yangi aloqa vositasi bo'lib xizmat qilmoqda. Kimdir ma'lumot tarqatadi va oladi, kimdir tanishlar doirasini kengaytiradi, undan yozishmalar vositasi sifatida foydalanadi, kimdir uchun esa qiziqish sohalari bo'yicha ma'lumotlar ensiklopediyasi bo'lib xizmat qiladi. Globallashuv davrida har qanday qiziqarli ma'lumotni Internet orqali topish mumkin. U odamlarni birlashtirish yoki ajratish qudratiga ega, bu bilan tajovuzkor maqsadni ko'zlaydi, ya'ni u fanda "kiberterrorizm" deb ataladigan mafkuraviy urush qurolidir.

Globallashuv davrida dunyoda sodir bo'layotgan voqealar Internet orqali juda tez tarqaldi. Bu mamlakatda aloqa tarmog'i rivojlanganidan dalolat beradi. Internetda ishlayotgan odam dunyo yangiliklaridan xabardor, yoshlar o'zini virtual olamda his etmaydi. Bu ularning salomatligi va ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ba'zilar yangi texnologiyalarning keng tarqalishini qo'llab-quvvatlab, buni globallashuv jarayonining salbiy oqibatlarini oldini olishga qodir ekanligi bilan bog'laydilar. G'arb tsivilizatsiyasining muvaffaqiyatlaridan xursand bo'lgan boshqalar globallashuv faqat ijobiy o'zgarishlarga olib keladi, deb hisoblashadi. Bu qarashlar tarafdorlari madaniy o'z-o'zini anglashni qoloqlik, qashshoqlik, taraqqiyotdan orqada qolish deb baholaydilar. Uchinchi guruh tadqiqotchilari global o'zgarishlarda katta xavf borligini ko'rishadi [4]. Ba'zilar fikricha, globallashuv xavf sifatida iqtisodiy sohaga emas, balki diniy-ma'naviy sohaga, jumladan globalizm va dunyoviy xususiyat kasb etayotgan ateizm targ'iboti bilan uyg'unlashgan axborotga xosdir. Boshqalar fikricha, globallashuv millat va milliy mentalitet uchun xavflidir. Shu bilan birga, diniy qadriyatlar va insonning turmush tarzi ham xavf ostida. Ushbu dunyoqarash tarafdorlarining asosiy maqsadi madaniy o'zini o'zi anglashni saqlab qolishdir.

Har qanday davlatning aholi tarkibida muhim o'rinlardan birini yoshlar, bolalar, o'smirlar, o'g'il-qizlar, ya'ni uning umumiy "yoshlar" deb ataladigan qismi egallaydi. Internet foydalanuvchilarining mutlaq ko'pchiligi bu axborot manbai ta'sirida ongi va xatti-harakatlarida o'zgarishlarni boshdan kechirayotgan yoshlardir. Hozirgi kunda globallashuv jarayoni ta'sirida yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunday e'tibor milliy mafkura, dunyoqarash, madaniyatni hali shakllanmagan yosh avlod ekanligidandir. Globallashuv sharoitida yoshlar me'yoriy xulq-atvor yo'nalishini tanlashda ishonchni yo'qotmoqda, hatto me'yor va qoidalarni bilsa ham, har doim ham ularga amal qilmaydi. Sotsiologik tadqiqotlar ma'lumotlariga ko'ra, 15–24 yoshdagi respondentlarning 90,8 foizi, 25–39 yoshdagi 73,8 foizi, 40–59 yoshli 41,8 foizi, 60 va undan katta yoshdagilar esa bor-yo'g'i 5,6 foizi internetdan har kuni foydalanadi, bu esa yoshi o'tgan sayin foydalanuvchilarning salmog'i kamayib boradi degan xulosaga kelish imkonini beradi. Internet foydalanuvchilarining 48 foizi u ijtimoiy hayotdagi voqealar haqida eng to'liq va ob'ektiv ma'lumot beradi, deb ishonishga moyildir [1]. Shuni e'tirof etish kerakki, yosh avlodning ommaviy axborot vositalari afzalliklarining zamonaviy tuzilmasida Internet asta-sekin an'anaviy ommaviy axborot vositalarining o'rnini bosmoqda va bu tendentsiya kuchayadi. Internet maydoni ko'plab ehtiyojlarni amalga oshirishni taklif qiladi: axborot, kommunikativ, ijodiy. Internetning axborot uzatish, muloqot qilish, ko'ngil ochish, tanishuvlar tezlashishi, chegaralarning yo'qligi, madaniyatlararo almashinuvning kuchayishi va

jadallashishi, yagona axborot makonini yaratish, madaniy birliklarni birlashtirish kabi ijobiy tomonlarini e’tirof etgan holda, internetning yoshlar tarbiyasiga zararli ta’sirini ko‘zdan kechirib bo‘lmaydi. Internetning mashhurligi haqiqatdan qochish, dunyoning istalgan virtual rasmini yaratish imkoniyatini berishi tufayli mumkin bo‘ldi. Natijada, o’sib kelayotgan yosh avlodda dunyoning buzilgan tasviri paydo bo‘lib, kiruvchi ma’lumotlarga tanqidiy munosabatda bo‘lmaydi. Internet o‘zining pornografik saytlari bilan jahon hamjamiyatining sog‘lig‘iga tahdid solmoqda, yosh avlod ongiga ta’sir ko‘rsatmoqda, noan’anaviy ma’lumotlarni tarqatmoqda. Shuning uchun ota-onalar farzandlarining Internetda ishlashini nazorat qilishlari tavsiya etiladi. Yoshlarning internetga qaramligi kuchayib, turli saytlarning o‘smirlar ongi va dunyoqarashiga salbiy ta’siri kuchaymoqda. Bunday psixologik qaramlik, o‘z navbatida, fojiali oqibatlariga olib keladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Council of Europe. 2008. White Paper on intercultural Dialogue — “Living Together as Equals”. Strasbourg: Council of Europe.
2. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2007. World Youth Report 2007. Young People’s Transition to Adulthood: Progress and Challenges. New York: United Nations publication (www.un.org/esa/socdev/unyin/wyr07.htm)
3. Бабамуратов Э. Х. К характеристике молодежи как социально-демографической группы общества. // Общественные науки в Узбекистане. 1996. № 4–5. С. 50–58.
4. Туленова Г. Молодёжная политика в Республике Узбекистан: состояние и перспективы развития. — Ташкент: ALOQACHI.-2008.